

MELLEM NATIONALT ANSVAR OG INTER- NATIONALE FORPLIG- TELSE

DKP 1958-1976¹

Af Jesper Jørgensen

DKP's loyalitet over for Sovjetunionen var en grundlæggende præmis for dets virke. Med "katastrofevalget" i 1960 blev det imidlertid tydeliggjort, at kommunisternes nationale virke skulle have en mere reel karakter, hvis partiet skulle overleve. Svaret på krisen blev den nationale kamp mod statsmonopolkapitalismen samt en bevægelse mod større selvstændighed i såkaldte "indre" anliggender. En udvikling der sætter spørgsmålstegn ved påstanden om, at kommunisterne var unationale.

De sidste årtiers diskussion om de danske kommunisters rolle i den kolde krig baserer sig ikke i udpræget grad på historiske undersøgelser. En af grundene er, at der stort set ikke er skrevet noget faghistorisk om Danmarks Kommunistiske Parti i perioden efter eksklusionen af Aksel Larsen. Som bekendt er der to kommissionsundersøgelser og andre historiske undersøgelser på vej, men indtil nu er de eneste mere sammenhængende, historiske fremstillinger, der – uden at have det som hovedproblemstilling – behandler DKP's historie efter 1958, Søren Hein Rasmussens *Sære alliancer* (1997) og Bent Jensens *Bjørnen og haren* (1999), der henholdsvis anlægger et nationalt og et internationalt perspektiv på DKP.

Fraværet af historiske undersøgelser har bl.a. betydet, at behandlingen af emnet har været præget af en moralsk-politisk tendens, der ikke i tilstrækkelig grad har formået at tegne et nuanceret billede af DKP. Tværtimod har den til tider hidsige debat blokeret for en forståelse af det danske kommunistparti som et foranderligt, historisk fænomen. For selv om DKP var afhængig af Sovjetunionen, da bl.a. partiets drift langt hen ad vejen blev finansieret af det såkaldte moskvaguld, er forestillingen om DKP og Sovjetunionen som én statisk, monolitisk størrelse og om kommunisterne som grundlæggende unationale ikke fyldestgørende.

Ifølge danske kommunisterne selv kunne de i det mindste føre deres nationale sindelag tilbage til sidste halvdel af 1930'ernes kamp mod fascismen, der, hvis man så bort fra pagtperioden, hvilket kommunisterne som regel gjorde, direkte ledte over i den nationale modstandskamp mod den tyske besættelse. Den kolde krig kom imidlertid til hurtigt at betyde, at DKP ikke fik meget ud af ofrene under krigen. Allerede i 1948 blev kommunisterne endegyldigt kategoriseret som en national sikkerhedsrisiko (stadfæstet med 5. kolonneloven af 1952). Så selv om efterkrigstidens kommunister ikke så sig selv som unationale og potentielle landsforrædere, blev de opfattet

Ib Nørlund og Knud Jespersen ved underskrivelsen af Erklæringen fra Moskvakonferencen i 1960, hvor statsmonopolkapitalismen blev udpeget som hovedfjenden. For kommunisterne og andre blev EF senere et yndet eksempel på ondet. (Arbejdermuseet & ABA)

som sådanne. På den baggrund er det måske heller ikke overraskende, at der, efter at opgøret med Aksel Larsen var kommet lidt på afstand i starten af 1960'erne, igen kom gang i diskussionerne i partiet omkring dets forhold til Sovjetunionen. Som en forsøkt reaktion på Sovjetunionens opgør med Stalin i 1956 opstod der i løbet af 1960'erne og 1970'erne et ønske i partiet om at få et mere entydigt, nationalt standpunkt, der indeholdt en større grad selv-stændighed i forhold til Sovjetunionen. Samtidig var kommunisterne enige om, at loyaliteten over for den kommunistiske verdensbevægelse og Sovjetunionen var en grundlæggende præmis for partiet. Umiddelbart virker det som et uløseligt paradoks, men det var det ikke i den kommunistiske selvforsvåelse. Centralt i forståelsen lå en afgørende skelnen mellem indre og ydre anliggender, hvilket denne artikel vil se nærmere på.

Det er vigtigt at præcisere, at det centrale fokus i artiklen er partiets ledelse, der talte på centralkomitémøderne og skrev i tidsskriftet Tiden. I et diskursanalytisk perspektiv var det først og fremmest den "hårde kerne", der i den politiske kamp om fastsættelsen af værdierne i samfundet, definerede, hvad kommunisterne stod for. En anden indsnævring har været fokuseringen på DKP's og den kommunistiske bevægelses ideologi samt det danske partis stillingtagen til udenrigs- og nationalpolitiske anliggender, herunder dets forsøg på at få indflydelse i de folkelige bevægelser. Det var på disse områder, hvor kommunisternes forhold til det nationale og det internationale eksplicit blev behandlet. Derimod er forholdet til Socialdemokratiet og det faglige arbejde, der også har spillet en afgørende rolle for selvopfattelsen i partiet, ikke behandlet i nævneværdig grad. Begrundelsen er først og fremmest den, at i kampen om indflydelse på arbejdspladserne og i fagforeningerne var fokus primært rettet mod arbejdernes dagskrav. Man må derfor være opmærksom på, at den enkelte kommunistiske arbejder eller aktivist ikke nødvendigvis har følt samme grad af loyalitet over for Sovjetunionen, som partiets ledelse gjorde, samt at Moskvaguldet ikke har haft samme motiverende effekt på alle medlemmerne i partiet.

Konsolideringen af moskvatroen

De moskvatros sejr på partiets 20. kongres i 1958 fik store konsekvenser for DKP. Splittelsen i partiet skulle vise sig at blive optakten til den såkaldte ørkenvandring, der startede efter folketingsvalget i 1960, hvor partiet røg ud af Folketinget til fordel for Aksel Larsens nydannede Socialistisk Folkeparti, og varede frem til partiets parlamentariske tilbagekomst i 1973. Den sidste rest af goodwill fra modstandskampen var endeligt brugt op. Tilslutningen til partiet nåede et nyt lavpunkt, der ikke var meget bedre end i perioden 1939-1941 under Hitler-Stalinpagten og den Finske Vinterkrig.

Medicinen mod denne krise var som den-

gang "ideologisk oprustning", hvilket den nu ubestridte chefideolog, Ib Nørlund, påtog sig at docere. Meget betegnende for den nye situation var Nørlunds optimistiske erklæring i det første nummer af Tiden efter den 20. kongres, om at opgøret med revisionismen var "... en befrielse som åbner for nye perspektiver." Det var partiets officielle vurdering, at baggrunden for splittelsen havde været et spørgsmål om et afgørende valg mellem at vedblive at være kommunistisk eller at slå ind på "fordremsens og troløshedens vej". Aksel Larsen havde valgt det sidste. I et desperat forsøg på at vise sig som en "bedre dansker" end kommunisterne havde han ved at angribe de socialistiske lande forrådt det helt centrale marxistisk-leninistiske grundprincip om den proletariske internationalisme.²

I tråd med Kominforms princip om "den uadskillelige forbindelse" fra 1947 var renegaterne forfaldet til en borgerlig nationalisme, der satte de nationale grænser højere end de klassemæssige skel, og som derfor i bund og grund var et udtryk for revisionisme og anti-kommunisme. DKP valgte derimod at markere sit loyale forhold til Sovjetunionen endnu stærkere, hvilket først og fremmest kom til udtryk gennem den ubetingede opbakning til forskellige internationale erklæringer (først og fremmest Deklarationen af 1957 og Erklæringen af 1960³), og ved at alle vigtige beslutninger (fortsat) blev forelagt til godkendelse i Moskva ved såkaldte "tosidede konsultationer".

Udviklingen i DKP efter det sovjetiske opgør med Stalin på SUKP's 20. kongres i 1956 havde paralleller i den øvrige internationale, kommunistiske bevægelse, men i modsætning til splittelsen i Danmark, formåede den kommunistiske verdensbevægelse/Sovjetunionen i første omgang at holde sammen på de nationale kommunistpartier. Et af redskaberne efter nedlæggelsen af Kominform i 1956 var de internationale konferencer, hvor troskaben til bevægelsen (de marxistisk-leninistiske principper) blev konfirmeret, og den overordnede politik udstukket. Selvom kommunistpartierne efterhånden fik skabt sig et større rum for

selvstændig handlen, var der ikke tvivl om, at SUKP var fortroppen, hvilket blev slået fast på den internationale konference for kommunistiske partier i Moskva i november 1960.⁴ Bemærkelsesværdigt er det, at det fra sovjetisk side var nødvendigt at påpege, at SUKP hverken var et "overparti" eller et "førerparti", da dette ville være i modstrid med kommunisternes "dobbelte ansvarsfølelse".⁵ Dette sidste kunne opfattes som en advarsel til DKP: Hvis I ikke finder et balancepunkt mellem det nationale og det internationale, vil det gå galt. Advarslen kom imidlertid for sent.

Opgøret i DKP havde produceret en moskvatro slagside, der delvist blev erkendt *efter* folketingsvalget i 1960, hvor der var bred enighed om, at danskernes negative syn på DKP i høj grad skyldtes netop forbindelsen til Sovjetunionen. Ingmar Wagner formulerede det på det første centralkomitémøde efter "kattrofevalget" således:

"Vore svagheder [er], at AL [Aksel Larsen] er blevet "dansk" på vor bekostning. [...] International solidaritet, [er] blevet [en] byrde, fordi vi ikke formåede at sige, hvad det er. [...] Vi står som ja-sigere til både ondt og godt fra SU [Sovjetunionen] ..."

Konsekvensen, der blev draget, var imidlertid ikke, at partiet skulle praktisere en større uafhængighed, men i stedet, at kommunisterne gennem mere oplysning om de socialistiske lande skulle overbevise de skeptiske. For som Alfred Jensen påpegede: "Vores bedste aktiv [er] Sovjetunionen, [vi] må rejse os ved det træ vi er faldet..."⁶

Moskvaguldet

Et af de sovjetiske aktiver, som DKP kunne støtte sig til, og som måske var afgørende for, at partiet ikke brød helt sammen i 1960, var det såkaldte moskvaguld. Ud fra princippet om proletarisk internationalisme modtog DKP løbende store millionbeløb (omregnet til nutidskroner) i direkte økonomisk støtte samt store indirekte tilskud; f.eks. i form af hjælp

til udgivelser af ideologisk materiale og betalte rekreative- og skolingsophold.⁷ Selvom de økonomiske transaktioner foregik i yderste hemmelighed, tiltrak den økonomiske forbindelse til Sovjetunionen sig megen opmærksomhed. Samtlige meningsdannere i den danske opinion har i alle årene været enige om, at en sådan støtte ville være undergravende for et dansk partis legitimitet. Selv kommunisterne gav officielt udtryk for denne holdning.

I 1973 udgav partiet til minde om den mangeårige redaktør på Land og Folk, Martin Nielsen, en samling af hans artikler og taler. Titlen på udgivelsen var *Kommunisternes Kapital*, og henviste til talen *Tillid, offervilje og tro – kommunisternes kapital* fra 1959, som Martin Nielsen havde holdt på 25 års-dagen for DKP's første dagblad, Arbejderbladet. Hovedpåstanden i talen var, at "tillid, offervilje og tro" var kommunisternes *eneste* kapital. Denne påstand, ved vi nu med sikkerhed, var forkert. Da partiet samtidig og helt frem til Sovjetunionens fald velvilligt modtog netop økonomisk støtte fra fremmede magter, så har indstillingen – i hvert fald blandt de ledende DKP'ere – nok nærmere været den, at moskvaguldet var en legitim bistand fra et solidarisk broderparti i kampen for socialisme.

Kampen mod den tyske militarisme

Efter opgøret i partiet kunne alle partiets kræfter igen rettes mod 1950'ernes store politiske emne for kommunisterne: kampen for freden og kampagnen mod den tyske militarisme og den danske deltagelse i NATO-samarbejdet. Ifølge kommunisterne var det i første omgang partiets forpligtigelse at skabe en national front mod tyskernes forsøg på at tage magten over Danmark.⁸ På det første centralkomitémøde efter den 20. kongres blev det således påpeget, at kampen mod placering af tyske NATO-depoter i Jylland og det dansk-tyske militære enhedskommandosamarbejde stod som første prioritet på partiets "køreplan".⁹ Ifølge kommunisterne var "hitlergeneralernes" strategiske planer følgende:

"Gennem den dansk-tyske fælleskommando indtages Danmark under den vesttyske generalkommando. Danske territorier, farvande og havne skal herigennem gøres til opmarchbasis for krig i Østersøområderne. Jylland er udset til tilbagetrækningsområde, hvor militærdepoter skal sætte slagne tyskere i stand til at føre ødelæggelseskrig."¹⁰

Danmark risikerede altså ifølge kommunisterne at blive udraderet som nation, hvis den revanchelystne, tyske militarisme ikke blev forhindret i at gøre landet til en krigsskueplads i sin kamp mod socialismen og Sovjetunionen. Kommunisterne var ikke alene om denne vurdering. Selvom de strukturelle ændringer i samfundet fra starten af 1960'erne havde gjort Tyskland til Danmarks vigtigste partner både økonomisk og sikkerhedspolitisk, og selvom Tysklandsproblemet derfor ikke længere eksisterede på den officielle, politiske dagsorden, var erindringer om faren ved et militært, stærkt Tyskland ikke forsvundet fra danskerne bevidsthed.¹¹

Med Berlinmurens opførelse i august 1961 som katalysator for en bred, politisk opbakning bag den endelige beslutning om Enhedskommandoen i december 1961, skete der imidlertid et skift i den danske befolknings holdning til NATO.¹² Som konsekvens fik de antityske stemninger gradvist nye udtryksformer, hvor fokus skiftede fra en hovedsaglig antimilitaristisk modstand mod tysk genoprustning og dansk sikkerhedspolitik, til forbehold over for europæisk, økonomisk og politisk integration. For DKP betød det, at dets krav om Vesttysklands og Danmarks udtræden af NATO ikke længere havde så stor gennemslagskraft i den brede befolkning.

DKP fastholdt kravet og genoptog parolerne i kampagner for Østersøen som *Fredens hav* (f.eks. Østersøugerne 1958-1975) og *Norden som atomvåbenfri zone*, men der opstod nye politiske stridspunkter i samfundet, der influerede på partiets politik. Det nationalpolitiske fokus blev justeret i forhold til befolkningens nye bekymringer. Selvom kommunisterne – specielt krigsgenerationen – ikke slap

Som led i Sovjetunionens ønske om de nordiske landes udmeldelse af NATO, besøgte den sovjetiske leder Nikita Khrustsjov i juni 1964 Danmark. Til de danske kommunisters store frustration blev Khrustsjov kun fire måneder efter pludselig afsat, hvilket afstedkom en ellers sjælden kritik af Moskva. (Arbejdersmuseet & ABA)

ideen om den tyske militarisme som Danmarks værste fjende, kunne Knud Jespersen i en tale i centralkomiteén i december 1961 erklære: “Den nationale kamp videreføres mod fællesmarkedet”.¹³

Kampen mod statsmonopolkapitalismen

Moskvakonferencen i 1960 blev det officielle startskud på kommunisternes kamp mod statsmonopolkapitalismen. Kort fortalt handlede den bagvedliggende teori om, at de store kapitalistiske koncerner (monopolerne), der efterhånden sad på al magten i Europa og i Danmark, havde fået staterne til at gå i deres tje-

neste. Efter kommunisternes opfattelse arbejdede storkapitalen i det skjulte og fik staten til at handle på deres vegne gennem påvirkning af f.eks. embedsmænd og presse. Monopolerne fik derigennem presset staten til indirekte at finansiere deres virksomhed gennem lovgivningen (f.eks. skattelovgivningen), mens de samtidig profiterede af den skattebetalte infrastruktur samt af forsknings- og uddannelsessystemet. På den måde var monopolerne i stand til at vælte deres udgifter over på den brede befolkning, mens de selv indkasserede store profiler.¹⁴

I EF (specielt i Vesttyskland) var den statsmonopolistiske udvikling særlig fremskreden, da de private kapital- og produktionskoncen-

trationer var meget store og meget magtfulde, men også fordi monopolkapitalismen var i stand til at udnytte de overstatslige organer i EF. Dette gjorde dem endnu mere magtfulde end inden for de nationale grænser.¹⁵ Ifølge kommunisterne var ideen bag EF at styrke storkapitalen ved at åbne for større markeder, for på længere sigt at styrke dem i en international kapitalistisk konkurrence med f.eks. amerikanske firmaer. I den marxistiske diskurs udgjorde kapitalkoncentrationen på tværs af landegrænserne basis. Overbygningen var den politiske integration, hvis proces blev fremskyndet med Romtraktaten som institutionel ramme, der havde til formål at pleje kapitalens interesser. I sidste ende var EF altså styret af de europæiske, kapitalistiske stater og monopulers magtpolitiske motiver.¹⁶ Dansk medlemskab af EF ville derfor være et skridt i den forkerte retning i forhold til overgangen til socialismen.

De national-demokratiske folkebevægelser

En anden teoretiske nyudvikling, der kom til at præge DKP i tresserne, var udskiftningen af den voldelige revolution til fordel for en ny overgangsform til socialismen; en fredelig, national og demokratisk etape. Arbejderklassen var stadig tiltænkt den ledende rolle, men nu som anfører i en folkefrontsinspireret, national, antiimperialistisk og demokratisk kamp mod monopolerne. Målet var i først omgang et "progressivt demokratisk system", der først senere skulle udvikles til det socialistiske samfund.¹⁷

For DKP's vedkommende betød det et begyndende opgør med de meget dogmatiske og sekteriske tendenser, der havde udviklet sig som en konsekvens af splittelsen, og som havde ført dem ud i en betragtelig isolation. Lidt over et år efter valget og moskvakonferencen blev dogmatismen og sekterismen udpeget som hovedfaren for partiet.¹⁸ Overordnet kan strategien ses som et forsøg på at tilpasse sig de store strukturelle ændringer, der manifesterede sig i de højkonjunktive, vesteuropæiske

samfund og gav sig udslag i form af "ungdomsoprør" og "det nye venstre". Et mere demokratisk alternativ end det "folkedemokratiske" ideal fra partiprogrammet *Det danske folks vej* fra 1952 var nødvendigt for at begå sig i de nye tider. Det lykkedes imidlertid ikke for partiet at koble sig på den første store folkelige manifestation i 1960'erne: Kampagnen mod Atomvåben. En af grundene var, at Kampagnen bevidst afgrænsede sig fra kommunisterne og vægtede en konsekvent øst-vestbalance højt.¹⁹ Meget betegnende var det heller ikke kommunisterne, der fik markeret sig ved de tyske troppers tilstedeværelse i forbindelse med Enhedskommandoens øvelse i Randers i 1965.²⁰

Først efter 1965 begyndte DKP at bevæge sig ud af isolationen. Partiet fik en mere fremtrædende rolle, da de nedtonede deres arv fra Sovjetunionen²¹ og deres antikapitalistiske og -imperialistiske kritik²² og valgte at arbejde for den brede "humanistiske" fløj i Vietnambevægelsen. Samarbejdet resulterede senere i Vietnam 69, hvor også Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, SF og fagbevægelsen deltog. Kommunisternes kompromissøgende, tværpolitiske arbejde resulterede i, at de kom til at stå i modsætning til en "politisk" fløj, der opretholdt den antikapitalistiske og -imperialistiske kritik. Det afgørende for kommunisterne var imidlertid en tilbagekomst til den mere etablerede politiske scene. Blandt grundene til accepten af kommunisterne var, udover afspændingen i den kolde krig, partiets overførelse af sin stærke organisatoriske styrke og selve samlingsbestræbelserne.²³

Denne politisk-teoretiske udvikling blev endelig stadfæstet i 1969, hvor de praktiske erfaringer fra Vietnam 69 blev bakket op på DKP's 23. kongres og på den internationale konference af kommunistiske partier i Moskva, hvor det brede nationale samarbejde blev velsignet.²⁴ Der var derved (igen) skabt forudsætning for en national frihedskamp, hvor kommunisterne i en højere sags tjeneste kunne nedtone de socialistiske paroler til fordel for de nationale. Meget sigende blev Aksel Larsens gamle parole fra 1938, "Vort parti er

Ib Nørhund og Knud Jespersen ved Moskvakonferencen i 1969. De internationale konferencer og de vedtagne erklæringer var afgørende ideologiske pejlemærker for de nationale kommunistpartier, herunder DKP. (Arbejdermuseet & ABA)

et dansk parti”, genbrugt (om end i mere moderne udgave), da Knud Jespersen på partiets 23. kongres kunne erklære, at: “Vi er et dansk parti”.²⁵

Kampen mod Fællesmarkedet

DKP havde allerede fra 1957, hvor planerne om et europæisk fællesmarked blev mere konkrete, karakteriseret udviklingen som et udtryk for den tyske imperialismes genopstandelse. Fra starten blev der draget paralleller til Hitlers Neuropa.²⁶ Mens NATO var den militære side, blev Fællesmarkedet opfattet som den økonomiske side af Vesttysklands storstilede planer om at videreføre “revanchismens ånd”, sætte demokratiet ud af kraft og gøre sig til reaktionens centrum i Europa.²⁷ Kommunisternes fokus i 1950`erne og starten af 1960`-

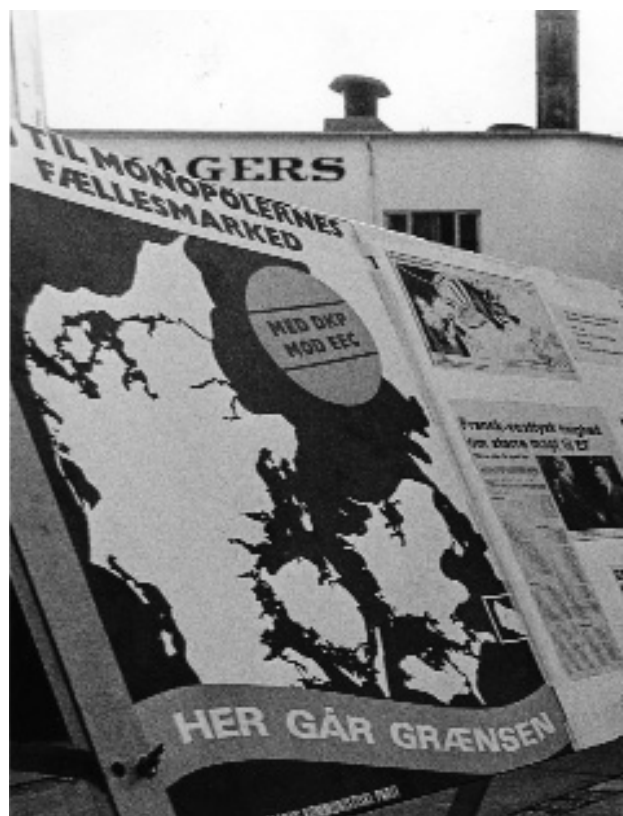
erne var som tidligere nævnt rettet mod den tyske militarisme. Det fremgik også af DKP’s tidligst publicerede bud på partiets EF-politik, *Fællesmarkedet – monopolernes jernhæl* fra 1959, der var et optryk af Villy Fuglsangs indlæg i en folketingsdebat samme år, hvor formålet med EF først og fremmest blev betragtet som økonomisk basis for NATO.²⁸

I 1961 blev problemet mere nærværende, da Danmark begyndte at indgå i planerne om det økonomiske og politiske samarbejde i Europa. Fællesmarkedet blev stadig opfattet som en modificeret udgave af Hitlers drøm om “Ruhr-monopolernes europæiske imperium”,²⁹ og i tråd med kommunisternes opfattelse af den nationale selvbestemmelsesret ville et dansk medlemskab af EF betyde en total udslettelse af landets selvstændighed.³⁰ Fra august 1961 begyndte kommunisterne at øjne

kampen mod Fællesmarkedet som vejen ud af isolationen, ikke mindst hvis kampen kunne kombineres med Tysklandsspørgsmålet.³¹ Fra slutningen af 1961 blev kampagnen optrappet med endnu en Fællesmarkedspjece (Alfred Jensen: *Ind i Fællesmarkedet? ... nej, der findes en anden vej* (Tiden)), og sidst i 1962 kulminerede det med et helt nummer af tidsskriftet Tiden, *ROMunionen? Nej, her går grænsen*. Ifølge maleren Niels Lergaard måtte danskerne være indstillet på, at "... gennem Romunionen vil[le] den monopolkapitalistiske uoplyste enevælde, forblindet af sit sygelige, perverse magtbegær, rive alle sociale og kulturelle værdier med sig i faldet." Derfor håbede Lergaard, at Holger Danske ligesom i 1943 ville vågne til dåd, inden det var for sent.³² De danske kommunisters mål var altså som under besættelsen at vække folket og den sande danskhed til live – om nødvendigt med brug af ikke-socialistiske, nationale symboler.

Danmarks medlemskab af Fællesmarkedet blev imidlertid udskudt og blev først aktuelt igen fra 1969. DKP lagde i første omgang sit arbejde i Dansk Fredskonference og Frihedsfronten mod Romunionen. Fra 1972 samlede kræfterne i det nydannede Folkebevægelsen mod EF. At Folkebevægelsen trods jaet fik en stor folkelig opbakning, skyldtes flere faktorer, men afgørende var opbakningens karakter af protest mod det etablerede (politiske) system. En proces der kulminerede med jordskredet i 1973. Yderligere kan det formodes, at de strukturelle opbrud skabte en god grobund for stærke identitetsskabende temaer som f.eks. det nationale, hvorfor der også var stor modtagelighed over for argumenter, der refererede til den danske nationalforståelse. En forståelse af Danmark som et lille land med en særlig folkelig demokratisk tradition, der var omgivet af stormagter – hvoraf specielt Tyskland var en potentiel trussel mod de danske værdier.³³

Disse strømme i samfundet forstod DKP at knytte an til. I overensstemmelse med Folkebevægelsen tog partiet afsæt i, at et medlemskab af EF ville betyde afgivelse af national selvbestemmelse og frihed. Under parolen

“Folkemagt mod pengemagt” kombinerede kommunisterne forholdsvist succesfuldt det sociale og det nationale ved primært at fokusere på den tyske monopolkapitalismes fare for *landet* Danmark, hvorved klasse modsætningerne inden for landets grænser til tider næsten forsvandt. Ved at sætte lighedstegn mellem tyskerne og antidemokrati og mellem danskerne og demokrati bevægede kommunisterne sig meget tæt på det, de selv betegnede som “borgerlig nationalisme”, indeholdende chauvinistiske træk i forhold til Tyskland og tyskerne.³⁴

De internationale forpligtigelser

Igennem 1960`ernes mange forviklinger i den kommunistiske bevægelse støttede DKP kon-

DKP på gaden op til folkeafstemningen om dansk medlemskab af EF i 1972. Plakaten til venstre opsummerer godt, hvad partiet ville have valgkampen til at handle om: forsvaret af nationen mod den internationale monopolkapitalisme. (Arbejdermuseet & ABA)

sekvent den sovjetiske fortrop. Særligt i forbindelse med Kina (og Albanien) bakkede ledelsen i DKP entydigt op omkring Sovjetunionens dispositioner. De få danske "kinesere", der var i partiet, blev ekskluderet. Ellers var taktikken i starten af 1960'erne at undgå mere splittelse i partiet ved at lægge så meget låg på diskussionerne som muligt.³⁵

Efter folketingsvalget i 1964 kom de uheldige sider ved loyaliteten til Sovjetunionen alligevel frem til overfladen. På centralkomitémødet i oktober måtte det (igen) erkendes, at mange af DKP's potentielle vælgere troede på de antikommunistiske påstande om, at partiet var en "moskvafilial" eller et "agentur for en fremmed magt". Løsningen var ifølge Knud Jespersen imidlertid ikke at slække på internationalismens principper, da det ville be-

tyde, at partiet ophørte med at være et kommunistisk parti; "Derimod kan hele vor taktik, den måde, hvorpå vi udtrykker denne solidaritet, tages op til overvejelse." Partiet skulle være mere "smidigt". F.eks. behøvede de ikke at forsvare DDR's nedskydning af grænseoverløbere:

"Vi krænker ingen principper, når vi udtrykker vor egen mening her, selv om den ikke i detaljer falder sammen med et broderpartis opfattelse. [...] Vi må her udtrykke vor egen mening, at nedskydning sker i modstrid med vore opfattelser."³⁶

Til forskel fra den ideologiske oprustning efter splittelsen i 1958 og de første reaktioner på "katastrofevalget" i 1960, blev der altså nu

Glæden var stor i Land og Folks hus, da DKP i 1973 fik valgt 7 kandidater ind i Folketinget. De lange 1960'eres "ørkenvandring" var dermed slut for kommunisterne. Den nye begyndelse varede frem til 1979, hvor partiet endegyldigt mistede sin selvstændige, parlamentariske repræsentation. (Arbejdermuseet & ABA)

opfordret til mere selvstændighed i forhold til Moskva. På mødet i oktober 1964 relancerede Knud Jespersen faktisk teorien om de forskellige nationale veje til socialismen, der var en del af den kommunistiske verdensbevægelses politik i perioden fra opløsningen af Komintern i 1943 og til dannelsen af Kominform i 1947. Vel at mærke i en modificeret form, der integrerede loyaliteten over for Sovjetunionen:

“Vi vedkender os både nationale og internationale forpligtigelser og må drage den konklusion, at de skal udvikles i en klippefast enhed – ikke adskilte og som modsætninger. [...] Der findes i vor tid en kinesisk, italiensk, fransk og dansk vej til socialismen, hvilket er ensbetydende med, at de indre anliggender ikke er – og aldrig bliver – fælles anliggender. [...] Internationalt er forpligtigelserne ganske andre. Hvis et parti – som kineserne – vil føre deres fejltagelser i indenrigs-

politikken ud på verdensarenaen, er det et fælles anliggende. Overfor alt, der kræver fælles handlinger, skal der være fælles rådslagninger, hvis fælles forpligtigelser skal slå igennem til en enhedslinje. Vi skelner skarpt mellem nationalt ansvar og internationale forpligtigelser ...”³⁷

Det var altså kommunisternes pligt at være selvstændige i “indre”, nationale anliggender og solidariske i “ydre”, internationale anliggender.

I det hele taget var der visse reformtendenser i gang i partiet i efteråret 1964, hvorfor også den netop afdøde italienske kommunistleder Palmiro Togliattis efterladte memorandum³⁸ samt de svenske reformkommunisters fremgang og afsigelse af Deklarationen af 1957 og Erklæringen af 1960 gav anledning til debat. På samme møde i oktober gav Gelius Lund f.eks. Togliatti ret i, at den demokratiske udvikling i Sovjetunionen var gået for

langsomt.³⁹ Hvor meget man skulle tage ved lære af svenskerne var der nogen uenighed om. Til sidst måtte Ib Nørlund derfor skære igennem og fastslå, at partiet aldrig kunne finde sit selvstændige udtryk gennem kritik af andre kommunister og socialister.⁴⁰ Underforstået, at svenskernes nye reformkurs kunne vise sig at blive uforenelig med den proletariske internationalisme, hvilket også senere blev tilfældet.⁴¹

Dette sidste synspunkt, der blev et gennemgående princip for partiet, bundede ikke mindst i Nørlunds dogmatiske moskvaloyalitet. Han slap aldrig troen på Sovjetunionens Kommunistiske Parti som forbilledet for alle kommunistiske partier, hvilket var afgørende for partiets høje grad af loyalitet over for Sovjetunionen og dets støtter i Østeuropa. Al grundlæggende kritik af den sovjettro kommunistiske verdensbevægelse blev affærdiget som antikommunisme. Trods enigheden om at DKP skulle være et selvstændigt parti, efterlystes der i forbindelse med så godt som alle større internationale problemstillinger en udbygning af det internationale samarbejde eller i det mindste afholdelse af internationale møder mellem de kommunistiske partier.

Pragforåret

I foråret 1968 kom demokratiseringen og forsøget på at "give socialismen et menneskeligt ansigt" i Tjekkoslavakiet til diskussion. I referaterne fra ck-mødet den 20.-21. april kan man læse, at centralkomiteén var delt i spørgsmålet. På den ene side var der dem, der så mere positivt på udviklingen af selvstændige kommunistpartier, og som (eventuelt) ville forfatte en positiv udtalelse om udviklingen i Tjekkoslavakiet. Én af dem var Gelius Lund:

"Jeg er ureserveret glad for den udvikling der foregår i Tjekkoslavakiet [...] at man offentligt kan diskutere problemer af betydning for landet og socialismens udvikling [...] det vil være af umådelig gevinst for den kommunistiske verdensbevægelse, hvis denne udvikling bliver en succes [...] det her må vi hilse med tilfredshed."⁴²

Flertallet i centralkomiteén delte imidlertid ikke Gelius Lunds optimistiske vurderinger. Blandt dem var bl.a. Nørlund og partiets sekretær Poul Emanuel, der var meget mere skeptiske. De fandt det for risikabelt at udfærdige en udtalelse og var i det hele taget imod at tage entydig stilling til problemstillingerne omkring Tjekkoslavakiet, da det ville kunne opfattes som utidig indblanding i et andet kommunistisk partis indre anliggender. Meget sigende blev det heller ikke til nogen udtalelse. Afgørende var efter alt at dømme Sovjetunionens og de moskvatro, tjekkoslovakiske kommunisters ængstelse ved udviklingen i Tjekkoslavakiet, hvilket f.eks. Nørlund havde gode fornemmelser for:

"Det siges fra vore tjekkoslovakiske kammeraters side, at aktiviteten i befolkningen væsentligt har været socialistisk i sin karakter og sine formål. Men det anerkendes også, at antisocialistiske kræfter også har været på spil. Man bruger i Tjekkoslavakiet ofte betegnelsen, at "ekstremistiske stemmer" har ladet sig høre. I hvert fald var der i disse uger meget forvirring. Den næredes yderligere af forskellige affærer og rygter. Det var en situation, som kunne udvikle sig til noget mere betænkeligt."⁴³

DKP's reaktion på warszawapagthærens besættelse af Tjekkoslavakiet den 21. august var i første omgang overraskelse og beklagelse. På centralkomitemødet den 17.-18. august havde partiet just hilst den tilsyneladende enighed mellem det tjekkoslovakiske og det sovjetiske kommunistparti velkommen⁴⁴, for kun tre dage efter at vågne op til at Tjekkoslavakiet var indtaget af udenlandske tropper. Den 21. august vedtog partiets forretningsudvalg en udtalelse, der kaldte den militære indmarch umotiveret og uforeneligt med principperne om ligeberettigelse og respekt for ethvert lands selvstændighed. Udtalelsen fordømte ikke selve sigtet med interventionen, men indeholdt en i kommunistisk kontekst forholdsvis hård kritik af warszawapagthærens fremgangsmåde. Den 24. august indkaldtes til ekstraordinært ck-møde, der tilsluttede

sig udtalelsen af 21. august.⁴⁵ Mere skete der ikke. To måneder efter blev hele miseren tolket som et helt nødvendigt skridt til gavn for bevægelsens enhed.⁴⁶ Så selvom der internt i partiet har været uenighed om, hvordan kritikken skulle formuleres, blev det endnu engang tydeliggjort, at det i DKP aldrig blev aktuelt at sætte spørgsmålstejn ved selve alliancen med de andre sovjetkommunistiske lande og partier. Grænsen for den nationale selvstændighed gik ved separatisme – udtrykt i samtiden ved den såkaldte Bresjnevdoktrin, der ikke tillod en socialistisk stat at bryde med den sovjetiske østblok.

EF og eurokommunisme

EF-kampagnens øgede nationale retorik kom ikke til at betyde en svækkelse af kommunisternes internationalisme. Efter folkeafstemningen efterlyste Knud Jespersen f.eks. en øget indblanding fra de socialistiske landes side i EF-spørgsmålet:

“Vi har jo i sin tid diskuteret med de udmærkede kammerater i Moskva og sagt til dem: Kunne I ikke sige at et eller andet om dette militaristiske fællesskab, om faren, der består, hvis man kan forene den imperialistiske verden trods modsætningerne, som stadigvæk vil være der, fra Norge til Tokyo. Jo, det er klart, sagde de, det må vi også finde en form på, og så kom der jo en udtalelse om, at de så det som en realitet.”⁴⁷

DKP's ønske om fælles front mod Fællesmarkedet var tydeligvis større end Moskvas. Forskellen bundede i at DKP's og Sovjetunionens EF-politikker i 1972 ikke længere var identiske. Mens de danske kommunister opfattede Fællesmarkedet som et kapitalistisk forsvarsværk vendt mod socialismen og anså EF-modstanden som vejen frem mod et systemskifte, var Sovjetunionen på vej væk fra den tolkning. Afgørende for Sovjetunionen var den voksende øst-vesthandel, der op gennem 1960'erne var kommet til at spille en større og større rolle for Østblokkens økonomi. Sovjetunionen havde ganske enkelt ikke længere råd

til at føre en klassisk, leninistiske afvisningspolitik (jf. V.I. Lenin: *Om parolen Europas Forenede Stater* (1915)). Fra begyndelsen af 1970'erne arbejdede Sovjetunionen derfor aktivt på en gensidig anerkendelse af de to blokke i Europa gennem dels en indkaldelse af en europæisk sikkerheds- og samarbejdskonference og dels en samarbejdsaftale mellem COMECON og EF.⁴⁸ Tilsyneladende vidner dette om, at DKP og Sovjetunionen i 1972 ikke længere behøvede at have samme politik på alle områder, og at den såkaldte “indre” selvstændighed derfor havde fået et mere reelt indhold.

Desuagtet forblev DKP et af de mest moskvatro partier i Europa. Den begyndende eurokommunisme influerede kun på partiet i det omfang, det havde at gøre med den såkaldte “indre” selvstændighed. Den grundlæggende loyalitet til den socialistiske lejr og det socialistiske fædreland, Sovjetunionen, blev der ikke grundlæggende rokket ved. Eurokommunismens polycentrisme fik ikke DKP's støtte, da den for alvor manifesterede sig på konferencen for de europæiske kommunistpartier i Østberlin i 1976. Ifølge DKP var de påståede modsætninger mellem de kommunistiske partier og betegnelsen “eurokommunisme” udelukkende et udtryk for reaktionens forsøg på at splitte den kommunistiske bevægelse.⁴⁹ At selve udtrykket *proletarisk internationalisme* faktisk blev udeladt i konferencens endelige dokument, blev derfor heller ikke tillagt nogen substantiel betydning.⁵⁰

Det nationale ansvar

I den nationale kontekst blev den “antimonopolistiske folkebevægelse” efter folkeafstemningen i 1972 og den følgende evaluering tillagt stor betydning. Der var i det hele taget en bevæget stemning i partiet. På det første centralkomitémøde efter afstemningen udtalte Knud Jespersen således: “Det er en kampagne, som er næsten uden sidestykke i vor politiske historie...”. Vurderingen af deres egen indsats var heller ikke beskedent; “Denne folkebevægelse blev født, den blev endda taget

med tang, af det kommunistiske parti.” DKP havde ifølge Jespersens oplevelse været den fortrop, som et kommunistisk parti skulle være.⁵¹

Afgørende var det, at deltagerne i EF-modstanden gennem processen havde vundet erfaringer, som ifølge kommunisterne havde udviklet deres politiske bevidsthed, aktionsevne og tro på aktionsenhedens potentielle forandringskraft. For DKP var EF-modstanden derfor et bevis på partiets rigtige politik – en politik, der skulle fortsættes under parolen “folkemagt mod pengemagt”.⁵² Som konsekvens valgte partiet at fortsætte arbejdet i Folkebevægelsen mod EF, hvor det satte sig tungt på ledelsen. Ikke mindre end fem kommunister blev på Folkebevægelsens landsmøde i august 1973 valgt til det femtenmands store forretningsudvalg. At Ib Nørlund var blandt de valgte, og at alle de fem kommunister samtidig var medlemmer af partiets centralkomité, gjorde kun satsningen endnu tydeligere.⁵³ Endelig befæstede Folketingsvalget i december 1973, der resulterede i DKP’s parlamentariske genkomst, troen på den antimonopolistiske kamp.⁵⁴

DKP’s alternativ til “monopolernes Europa” var et Europa bygget op på princippet om nationernes selvbestemmelsesret (siden Khruštjov under betegnelsen “fredelig sameksistens”):

“Først når alle den nationale suverænitetens muligheder er bragt til udfoldelse, står integrationen ikke som tvang [hentydning til EF’s unionsplaner], men som en ny mulighed for fremgang. Derfor hænger det sociale og det nationale indhold sammen. Monopolerne kan ikke udløse alle nationens kræfter socialt, det kan kun nationen selv, dvs. dens store arbejdende flertal, organiseret som styrende kraft i et fremskredent eller socialistisk demokratis form.”⁵⁵

Idealet var altså i første omgang et internationalt samarbejde mellem selvstændige nationer, hvor selvstændigheden konkret skulle opnås gennem den nationale, antimonopolistiske kamp for “det antimonopolistiske demokrati”.

Først langt ude i fremtiden kunne nationerne og nationaliteterne ophæves til fordel for socialismen. Det centrale for kommunisterne var således blevet den nationale kamp for det antimonopolistiske demokrati. Den programmatisk kulmination blev nået på partiets 25. kongres i 1976, hvor tesen kom til at danne grundlag for kommunisternes sidste program.

Målet var det socialistiske Danmark, hvor socialismen ville finde sin nationale form. Partiets rolle i kampen var at være bindeled mellem det arbejdende folks nationale kamp for demokrati og selvstændighed og den internationale kamp mod imperialismen. Som på en gang “selvstændigt og suverænt parti” og “led i den internationale kommunistiske bevægelse” var kommunisterne som de eneste bevidste om “arbejderklassens internationalisme” som afgørende kraft for overgangen fra kapitalisme til socialisme.⁵⁶ Per definition kunne den nationale kamp ikke løsriveres fra den internationale. På trods af den store fokusering på den nationale kamp, vedblev internationalismen og loyaliteten over for Moskva og den kommunistiske bevægelse at være det helt afgørende element i de danske kommunisters forståelse af det at være både national og social – at være dansk kommunist.

Var de danske kommunister unationale?

Det er derfor heller ikke underligt, at det generede kommunisterne meget at blive beskyldt for være unationale. De danske kommunister brugte mange resurser på at overbevise andre om deres ægte, nationale sindelag, og de følte det som nævnt nødvendigt at proklamere, at deres parti var et dansk parti. De var ganske enkelt uenige i beskyldningerne. De følte sig netop som danskere. Især da de, som f.eks. op til folkeafstemning om EF i 1972, opfattede sig som nationale frihedskæmpere. Og når de gjorde det, giver det så mening at kalde de danske kommunister for udanske eller unationale?

Man kan på den ene side hævde, at der til tider har været et instrumentalt præg over

*Knud Jespersen taler ved DKP's 25. kongres i 1976. På den første langside sidder de internationale delegationer – med de tre vigtigste broderpartier fra Sovjetunionen, DDR og Polen først for.
(Arbejdermuseet & ABA)*

kommunisternes brug af nationale argumenter, og at deres nationalopfattelse ikke altid har haft hele det danske folk og landet Danmark som subjekter for den socialistiske emancipation. Noget tyder endda på, at der først fra midten af 1960'erne begyndte at komme et mere reelt indhold i partiets proklamationer om selvstændighed i nationale anliggender. I 1964 kan det registreres, at diskussionsformen på centralkomiteemøderne var blevet friere, og at ønsket om at markere sig mere selvstændigt i forhold til Sovjetunionen og de andre kommunistiske partier var vokset. Ikke alle i partiet var længere så stålfast i troen på Sovjetunionen som f.eks. Ib Nørlund, hvilket bl.a. Gelius Lunds kritiske bemærkninger var et udtryk for. Min undersøgelse viser, at DKP i perioden fra 1958 til 1976 bevægede sig fra at være et meget dogmatisk – nogen vil kalde det stalinistisk – parti, der præget af den kolde krig i høj grad så dets na-

tionale tiltag i en international to-lejroptik, til et mere pragmatisk parti, der forsøgte at skelne mellem at føre en selvstændig politik i "indre", nationale anliggender og være loyale over for Sovjetunionen i "ydre", internationale anliggender.

På den anden side falder det hele tilbage på, hvilken definitionen af nationalitet man vælger at bruge, hvilket måske i virkeligheden er det afgørende stridspunkt i de forskellige vurderinger af kommunisternes virke. Hvis man går ud fra en liberal, politisk definition af nationalitet, der vægter den subjektive tilhørsfølelse over bestemte objektive kriterier, så er der ikke nogen tvivl om, at kommunisterne i Danmark var danske. Konstateringen er måske banal i og med, at de for størstedelens vedkommende, som andre danskere, var født af danske forældre i Danmark, talte dansk, havde gået i danske skoler, var danske statsborgere og levede i et land, hvor en dansk

identitet opfattes som naturlig. Man kunne endda spørge sig selv, om det i det hele taget kunne lade sig gøre for de danske kommunister ikke at være danske, men i betragtning af kommunismens politiske modstanderes historiske forsøg på at kategorisere kommunisterne som unationale, er det en nødvendig konstatering for en nærmere forståelse af de danske kommunisters virke.

Bag manges karakteristik af DKP som unationale ligger først og fremmest en romantisk opfattelse af danskerne som et særligt ikke-klassebestemt fællesskab, der sætter loyaliteten til nationen højere end alt andet. I denne udbredte opfattelse ligger imidlertid også en stærk kobling mellem den danske nation og den danske stat. Faktisk skelnes der i praksis ikke mellem disse to størrelser, hvilket også gør loyaliteten til den danske stat til betingelse for at være dansk. Det sidste besad de danske kommunister rigtig nok ikke i udbredt

grad. Først og fremmest anså kommunisterne ikke de klassemæssige skel som underordnet de nationale grænser. På baggrund af internationalismens principper følte de en meget omfattende forpligtigelse over for den internationale, kommunistiske bevægelse og i særlig grad over for Sovjetunionen, arbejderklassens fædreland, som leder af denne bevægelse. I praksis betød dette loyalitet over for en fremmed stat, hvilket kun gjorde modsætningen til den statspatriotiske nationalisme endnu større.

Mens kommunisterne altså anså loyaliteten over for Sovjetunionen som prøvestenen for en rigtig kommunist, blev det af mange danskere opfattet som en anstødssten eller som direkte bevis på, at kommunisterne ikke var rigtig danske. Kommunisternes dobbelte patriotisme er kort og godt blevet opfattet som uforenelig med den mere gængse opfattelse af, hvad det ville sige at være dansk. Ikke desto mindre kan der ikke være tvivl om, at de danske kommunisters verdensopfattelse byggede på en forestilling om et skæbnefællesskab med det danske folk. De opfattede sig som retvise repræsentanter for den danske arbejderklasse og det danske folk og derfor som forsvarer af hele nationens objektive interesser.

Noter

1. Artiklen baserer sig hovedsageligt på mit speciale: Jørgensen, Jesper: *Vort parti er et dansk parti*. Danmarks Kommunistiske Parti og det nationale, 1936-1976. Utrykt speciale. Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet, 2002. Tak til Kurt Jacobsen for inspirerende vejledning.
2. Tiden, dec. 1958: s. 297, 300, 302: *Betydningen af vor 20. kongres` opgør med revisionismen*, s. 297-304
3. Tiden, 1960 (nr. 8): Ib Nørlund: *Vejene til fred, frihed og socialisme*, s. 269-271
4. Tiden, 1960 (nr. 8): s. 296: *Erklæringen fra konferencen af repræsentanter for de kommunistiske partier i Moskva november 1960*, s. 272-297
5. CK-møde 14-15.1.1961, kasse 82: *Beretning fra de 81 kommunistiske partiers novembermøde i Moskva*: s. 27
6. CK-møde 26-27.11.1960, kasse 82
7. Thing, Morten: *Kommunisternes kapital*, s. 165-186 i Morten Thing (red.): *Guldet fra Moskva*. Finan-

- sieringen af de nordiske kommunistpartier, 1917-1990. Kbh., 2001: s. 177-183 og Jensen, Bent: *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965*. 2. oplag. Odense, 2000 (1999): s. 597
8. Tiden, feb. 1959: 28: Villy Karlsson: *Flere befæstningsværker eller en klogere politik? Nogle kommentarer fra fortiden og nutiden til Danmarks politik overfor Tyskland*, s. 28-29
9. CK-møde 17-18.1.1959, kasse 80
10. CK-møde 17-18.10.1959, kasse 80. Se også *Kommunisterne og den danske nations livsspørgsmål. Udtalelse fra DKP's Forretningsudvalg*. (Tiden, 1961 (nr. 1): s. 37f)
11. Lammers, Karl Christian: Danmark og Tysklands-spørgsmålet. Hovedlinier i dansk Tysklandspolitik fra 1945 til ca. 1973, s. 743-760 i Dethlefsen, Henrik og Henrik Lundbak (red.): *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid*. Kbh., 1998: s. 754
12. Villaume, Poul: *Allieret med forbehold*. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961. 2. oplag. Kbh., 1997 (1995): s. 259f
13. CK-møde 16-17.12.1961, kasse 83: Knud Jespersen: *Foran 21. kongres og den politiske situation*: s. 9
14. Programsamling. Udtalelser, erklæringer og programmer vedtaget på Danmarks Kommunistiske Partis kongresser, landskonferencer og landsmøder 1952-1974. Tiden, 1975: s. 24: *Kommunisternes program for fornyelse af demokratiet* (1960)
15. Nørlund, Ib: *Kommunisterne og Europa*. Kbh., DKP, 1972: s. 2
16. Jespersen, Knud (red.): *EEC (Fællesmarkedet) – hvad er det?* Kbh., DKP, 1971: s. 7f, 28
17. Larsen, Steen Bille: *Kommunisterne og arbejderklassen*. En politisk biografi. Kbh., Tiderne skifter, 1977: s. 170
18. CK-møde 10-11.3.1962, kasse 84
19. Nordentoft, Johs. & Søren Hein Rasmussen: *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*. Odense, 1991: s. 54
20. CK-møde 8-9.5.1965, kasse 88: Knud Jespersen: *Indledning*: s. 22
21. Se f.eks. Tiden, 1965 (nr. 1): 13f: Ib Nørlund: *Kommunisternes syn på kommunismen. Radioforedrag d. 4. marts 1965*, s. 12-16
22. Se f.eks. Tiden, 1969 (nr. 2): Ingmar Wagner: *International mobilisering*, s. 32-37, hvor Ingmar Wagner gjorde rede for nødvendigheden af partiets opgør med Otto Sand og andre, der tilhørte den "politiske" fløj i Vietnambevægelsen. Otto Sand blev ekskluderet af partiet i december 1968. (CK-møde 15.12.1968, kasse 92)
23. Rasmussen, Søren Hein: *Sære Alliancer*. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark. Odense, 1997: s. 62
24. *Den internationale konference af kommunistiske partier, Moskva 1969*. Kbh., Tiden, 1971: s. 23-26
25. Tiden, 1969 (nr. 3): s. 63: Knud Jespersen: *For nye demokratiske rettigheder. For enhed i arbejderklassen og blandt venstrekræfterne, for socialisme i Danmark*. Beretning til 23. kongres, 1969, s. 63-76
26. Tiden, april 1957: s. 69: *Baggrunden for Danmarks problemer*, s. 68-72
27. Tiden, dec. 1957: s. 461: Ib Nørlund: *Den nye tyske fare*, s. 461-472
28. Fuglsang, Villy: *Fællesmarkedet – monopolernes jernhæl*. Kbh., Tiden, 1959: s. 2 og f.eks. CK-møde 16-17.12.1961, kasse 83: Knud Jespersen: *Foran 21. kongres og den politiske situation*: s. 10
29. Tiden, 1961 (nr. 4-5): s. 41: Ib Nørlund: *Kommunismen og tidens spørgsmål. 2. kapitel: For en verden uden krig og uden våben*, s. 26-44
30. Tiden, 1961 (nr. 8): s. 205: Knud Jespersen: *For Danmarks uafhængighed, for demokrati og socialisme – styrk kommunisterne*, s. 202-206. Se også CK-møde 27-28.5.1961, kasse 83.
31. CK-møde 19-20.8.1961, kasse 83. Se bl.a. indlæg fra Freddy Madsen, Inge Nielsen og Knud Jespersen.
32. Tiden, 1962 (nr. 8): s. 281: Niels Lergaard: *Kulturen under Fællesmarkedet*, s. 280-281
33. Olesen, Thorsten B. & Johnny Laursen: Det europæiske markedsskisma 1960-72, s. 93-160 i Tom Swienty (red.): *Danmark i Europa, 1945-93*. Kbh., 1994: s. 158
34. Jørgensen, Jesper: DKP's politik i forhold til EF frem til folkeafstemningen i 1972. *Arbejderhistorie*, 2001, nr. 3, s. 1-16
35. CK-møde 24-25.8.1963 og 23-24.11.1963, kasse 85-86
36. CK-møde 3-4.10.1964, kasse 87: Knud Jespersen: *Perspektivet efter valget 22. september*: s. 10
37. Ibid.: s. 13
38. Togliattis "testamente" var et forsøg på at mægle i den kinesisk-sovjetiske konflikt og på at fremhæve de forskellige partiers politiske selvstændighed. Ifølge Togliatti kunne en ny internationalisme kun basere sig på princippet om "enhed i ulighed". (Leksikon for det 21. århundrede: www.leksikon.org)
39. CK-møde 3.-4.10.1964, kasse 87: Forhandlingsprotokol: s. 59ff. DKP kritiserede senere også Sovjetunionen for lukkethed i forbindelse med afsættelsen af Khrustjov i 1964. (CK-møde 6.12.1964, kasse 88)
40. CK-møde 3-4.10.1964, kasse 87: Forhandlingsprotokol: s. 97
41. Se i øvrigt Jørgensen, Thomas Ekman: Split or Reform? The Danish and Swedish CP's facing the post-Stalin era, s. 45-75 i Bracke, Maud og Thomas Ekman Jørgensen: *West European Communism After Stalinism*. Comparative Approaches. EUI Working Paper HEC No. 2002/4.

42. CK-møde 20-21.4.1968, kasse 91: Forhandlingsprotokol: s. 23
43. Ibid.: Ib Nørlund: *Internationale problemer*: Forhandlingsprotokol: s. 18
44. CK-møde 17-18.8.1968, kasse 91
45. CK-møde 24.8.1968, kasse 91. Fra mødet den 24. august findes der ikke et udskrevet referat. I DKP's arkiv er der to mødemapper med bl.a. dagsorden, båndliste, pressemeddelelse og et ikke-vedtaget forslag til udtalelse fra Robert Sartori, der er væsentlig mere kritisk end forretningsudvalgets.
46. CK-møde 26-27.10.1968, kasse 92
47. CK-møde 7-8.10.1972, kasse 95: Knud Jespersen: *Den politiske situation efter folkeafstemningen*: 21ff
48. Riishøj, Søren: *EU og udvidelsen mod øst*, Esbjerg, 1995: s. 16f
49. Tiden, 1976 (nr. 12): s. 342: Michael Seidelin Hansen: *Om Italiens kommunistiske Partis politik*, s. 334-344
50. Tiden, 1976 (nr. 8): s. 223: Ib Nørlund: *Berlinkonferencen*, s. 220-224
51. CK-møde 7-8.10.1972, kasse 95: Knud Jespersen: *Den politiske situation efter folkeafstemningen*: s. 1f
52. Se f.eks. Tiden, 1972 (nr. 10): s. 222: *Efter folkeafstemningen. Tillæg til diskussionsgrundlag for kommende 24. kongres udarbejdet af en kommission nedsat af centralkomiteen*, s. 221-225 og Danmarks kommunistiske Partis 24. kongres, 1973: s. 12: *Centralkomiteens beretning*. Aflagt af Knud Jespersen.
53. CK-møde 8-9.9.1973, kasse 96 og Rasmussen, 1997 (op. cit.): s. 89
54. Tiden, 1973 (nr. 12): s. 333: Villy Fuglsang: *Valget 4. december 1973*, s. 333-337
55. Tiden, 1975 (nr. 5): s. 147: Kjeld Østerling: *Kina, Europas monopoler og EF*, s. 142-147. Samme opfattelse udtrykt i Tiden, 1975 (nr. 6-7): s. 156f: Anker Scherning: *Sejrene i kampen for afspænding stiller nye kampopgaver*, s. 155-159.
56. Danmarks kommunistiske Parti's 25. kongres. Kbh., Tiden, 1977: s. 74: *Kommunisternes program*

Abstract

Jesper Jørgensen: Between national duty and international responsibilities. Denmark's Communist Party 1958-1976, *Arbejderhistorie* 4/2004, pp. 23-39.

The unrest in the Communist party of Denmark (DKP) in 1958 and the formation of Aksel Larsen's Socialist People's Party (SF) was the start in the 1960's of a period of being in "the wilderness" for the Moscow-loyal

Danish communists. With "the catastrophic election" in 1960, when the DKP lost its parliamentary representation, it became plain that the national work of communists had to have a more genuine character if the party was to survive. The party's answer to the crisis and the emergence of new political tendencies in society was to spearhead a national fight against state monopoly capitalism where theoretically the attainment of a "progressive democratic system", as a new national transitional form to socialism, had a central place. Broad popular movements were to be the means for achieving a secure peaceful national change. Despite an increased priority to the national commitment in its politics and from the autumn of 1964 a greater emphasis placed on party independence there was at the same time a basic loyalty towards the Soviet Union and its supporters which was undiminished. The drawbacks of the connection to Moscow were outweighed by the ideological solidarity and financial support the link afforded and neither Czechoslovakian events in 1968, the DKP's return to parliament in 1973 nor the emergence of Euro-communism resulted in any fundamental changes in the relationship. As it was stated in the last party programme from 1976 the conception of the party being at one and the same time both an independent and sovereign party and a part of the international communist movement remained in force. According to the communists it was their national responsibility to be independent in "internal" matters and their international duty to show solidarity in "external" concerns. Even though this "twin patriotism" has been perceived as incompatible with the prevailing understanding of what it was to be Danish, there should be no doubt that the Danish communists saw themselves as true representatives of the Danish working class and people and therefore necessarily as defenders of the nation's objective interests.

Jesper Jørgensen, cand.mag. i historie og teoretisk antropologi, arkivar på Arbejdermuseet og Arbejderbevægelses Arkiv og Bibliotek
E-mail: jej@aba.dk